

ЗАШТИТА ЖРТАВА СУКОБА – СЛУЧАЈ ГВАНТАНАМО

Мирко Р. Јовановић*

Генералштаб Војске Србије, Центар за мировне операције

Драгана Д. Рајић

Комесаријат за избеглице Републике Србије

На Куби се налази један од најозлоглашенијих затвора у новијој историји – Гвантанамо. О условима који у њему владају сазнајемо из медија који су обавештавали о мучењу затвореника и њиховом неоснованом затварању, уколико би се само посумњало да су терористи. Затварани су само на основу претпоставки, без икаквих доказа и без истраге. Међутим, Сједињене Америчке Државе правдале су овакав свој поступак безусловном борбом против тероризма. Затвореници у Гвантанаму нашли су се у „правном вакууму”, јер се Устав САД не односи на њих пошто се затвор не налази на територији САД. Истовремено су различите организације за заштиту људских права дигле свој глас у настојањима да се овај казамат затвори. Сједињене Државе су оптужене да не поштују, пре свега, Трећу женевску конвенцију која штити ратне заробљенике, али су оне доказивале да затвореници у Гвантанаму нису ратни заробљеници већ терористи. У чланку је настојано да се на основу случаја Гвантанамо, као студији случаја, уз коришћење различитих извора, одговори на питање – на који начин је могуће заштитити жртве оружаних сукоба. При томе је, као инструмент, коришћено међународно право, пре свега међународно хуманитарно право.

Кључне речи: *Гвантанамо, међународно хуманитарно право, Куба, међународно право, људска права, женевске конвенције, затвор, тероризам*

Увод

На прве резултате напора да се заштите људска права у време трајања оружаног сукоба наилазимо тек у другој половини XIX века. Иницијатива је потекла од Швајцарца Хенрија Динана, као очевица битке код Солферина, где је на хиљаде рањеника умрло без лекарске помоћи. Под тим утиском он је предложио да се формирају удружења за помоћ жртвама рата. На његову иницијативу 1861.

* mirko.jovanovic@vs.rs

године формиран је Женевски комитет петорице, који ће нешто касније прерасти у Међународни комитет Црвеног крста, невладине организације којој треба захвалити за многе успешне акције на пољу заштите личности и интегритета у оружаним сукобима.

Дипломатска Женевска конвенција о побољшању судбине рањеника у сувоземном рату одржана је 1864. године. Конвенција је ревидирана у три маха – 1906. године, 1929. године и коначно 1949. године, када су настале две конвенције посвећене проблему рањеника.

На хашким конференцијама 1899. и 1907. године расправљано је о положају ратних заробљеника и том питању посвећен је други одељак Хашког правилника придодат Четвртој конвенцији о законима и обичајима у сувоземном рату.

Након Првог светског рата сазвана је дипломатска конференција у Женеви 1929. године, на којој је донета Конвенција о поступању са ратним заробљеницима. Ова конвенција је надомештена Трећом женевском конвенцијом о поступању са ратним заробљеницима од 1949. године која проширује круг лица која се могу сматрати ратним заробљеницима и веома прецизно регулише положај и заштиту ратних заробљеника.

Додатне одредбе о статусу ратних заробљеника садрже допунски протоколи I и II, који су усвојени 1977. године. Женевске конвенције се надовезују на општи систем заштите човека, а донела их је, одмах после Универзалне декларације о правима човека, Генерална скупштина Уједињених нација¹.

Конвенције ће се примењивати „у случају објављеног рата, сваког другог оружаног сукоба, који избије између двеју или више страна уговорница, па и у ситуацији када једна од њих и није признала ратно стање”.² Такође, Конвенције се примењују у случају делимичне или потпуне окупације територије.

Појам „ратног заробљеника“

Положај ратних заробљеника регулисан је Конвенцијом о поступању са ратним заробљеницима од 1949. године и Протоколом I из 1977. године. Ови документи проширују појам ратног заробљеника, што је свакако последица околности у последњим ратовима, где је граница између цивила и војника била тешко видљива. Модерни ратови престали су да буду искључиво борбе армија.

Под појмом „ратног заробљеника” Женевска конвенција подразумева:

1. припаднике оружаних снага једне стране у сукобу, припаднике милиције и добровољачких одреда који улазе у састав оружаних снага;
2. припаднике осталих милиција и добровољачких одреда, као и чланове организованих покрета отпора који дејствују изван или у оквиру своје сопствене државе, па и у случају да је територија државе окупирана, а припадају једној страни у оружаном сукобу;
3. припаднике редовних оружаних снага који изјаве да припадају једној влади или власти коју није признала сила у чијим се рукама налазе;

¹ „Међународно јавно право“, проф. др Смиља Аврамов, проф. др Миленко Креца, Савремена администрација, 2001, године, Београд, стр 680.

² Четврта женевска конвенција.

4. лица која прате оружане снаге иако непосредно не улазе у њихов састав, као што су цивили, чланови посада ваздухоплова, ратни дописници, снабдевачи, чланови ратних јединица или служби чија је дужност да се старају о оружаним снагама, а која су снабдевена идентификационим документима који им служе као доказ припадности наведеним категоријама;

5. чланове посаде, укључујући команданте, крмароше и учеснике трговачке морнарице и посаде цивилног ваздухопловства, сем уколико не уживају повољнији положај на основу других одредби међународног права;

6. становништво неокупиране територије које се услед приближавања непријатеља добровољно лати оружја како би пружило отпор непријатељевој најезди, а услед краткоће времена није у могућности да се организује и

7. лица која су припадала или припадају оружаним снагама, а које окупатор интенира после неуспелог покушаја тих лица да се споје са оружаним снагама.

Протокол I, у смислу члана 43, каже да „сваки борац који падне под власт противничке стране, постаје ратни заробљеник”.³

Права и обавезе ратног заробљеника

„Ратни заробљеници потпадају под власт непријатељске силе, а не појединих лица или војних јединица. Сила која држи заробљенике, сноси за њих пуну одговорност”.⁴

Заробљеник задржава својство припадника оружане силе и носи своју униформу, одликовања и чин и у заробљеништву где се морају примењивати начела војне дисциплине. С друге стране, као људској јединки, Конвенција гарантује заробљенику основна људска права, право на поштовање личности и части. Заробљеник ужива пуну грађанску способност коју је имао у тренутку заробљавања. Сила која држи ратне заробљенике може ограничити та права само у оној мери у којој то нужно захтева само ропство.

Заробљенички логори морају бити удаљени од борбене зоне. Над заробљеницима се не могу примењивати мере одмазде, мора им се омогућити веза са домовином и централном агенцијом за заробљенике, а уколико заробљенички режим не одговара прописима Конвенције ратни заробљеник има право жалбе војним властима у чијим се рукама налази или сили заштитници.

Конвенција налаже да ће „сила која држи ратне заробљенике поступати са њима човечно, на исти начин, без икакве дискриминације засноване на раси, народности, вероисповести, политичком мишљењу или сличним мерилима”.⁵

Ратни заробљеници подлежу законима, односно правним прописима који важе у оружаним снагама силе која држи ратне заробљенике. У случају кршења тих одредби, сила која држи ратне заробљенике може да предузме судске и дисциплинске мере.

³ „Извори међународног хуманитарног права” проф. др Весна Кнежевић Пређић, Жељко Лежаја, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Регионална делегација Међународног комитета Црвеног крста, стр 46.

⁴ „Међународно јавно право”, проф. др Смиља Аврамов, проф. др Миленко Креца, Савремена администрација, 2001, године, Београд, стр 685.

⁵ Трећа женевска конвенција.

Ратном заробљенику може судити једино војни суд, сем уколико законодавство силе која држи заробљенике изричито не овлашћује грађанске судове да суде припаднику оружаних снага за исто дело због којег се гони ратни заробљеник. При одмеравању казне судови су дужни да воде рачуна о чињеници да заробљеник није држављанин силе која му суди и да за њу није везан обавезом верности.

„Над заробљеницима се не могу вршити никакве телесне или моралне тортуре, у циљу да се изнуде подаци било које врсте”.⁶ Ниједан ратни заробљеник не може бити подвргнут телесном осакћавању или медицинском експерименту које није у складу са интересима његовог здравственог стања.

Мере репресалија према заробљеницима су забрањене. Конвенција изричито забрањује колективно кажњавање за индивидуална дела или ма какав облик свирепости или мучења.

Заробљеништво је привремено стање, које се завршава репатријацијом, по праву, након завршетка непријатељства. Заробљеник се може одрећи права на репатријацију. Конвенција предвиђа могућност репатријације у току сукоба, уколико је реч о тешким болесницима или рањеницима, под условом да заробљеник на то изричито пристаје.

„Рат против тероризма” – настанак логора Гвантанамо

„Рат против тероризма” представља пропагандну „крилатицу” за неограничени рат који су САД покренуле против глобалне терористичке мреже Ал-Каиде и антиамеричких држава и организација, превасходно против Талибана (Авганистан) и Ирака, након терористичких напада на Њујорк и Вашингтон 11. септембра 2001. године.

Доктрина „превентивног рата” практично је покренута у октобру 2001. године отпочињањем рата у Авганистану против талибанског режима, у којем се налазио и Осама бин Ладен. Сједињене Државе покрећу, 2003. године, ратну интервенцију против Ирака, односно режима Садама Хусеина, за кога су важиле оптужбе да сарађује са Ал-Каидом и поседује наоружање за масовно уништење. Операција је названа „Трајна слобода” и манифестовала се ваздушним нападима на талибанске логоре и упоришта Ал-Каиде. Предводиле су је САД и НАТО. Као резултат дошло је до повлачења талибанског режима, предајом њиховог упоришта „Кандахара 7”, и успостављања прелазне владе Карзаиа.

Велики број земаља био је против ове војне интервенције, али су САД наставиле своје деловање изван оквира УН и уз подршку Велике Британије, те су 2003. године нападе Ирак. Ослањајући се на Повељу УН, где се у поглављу VII говори о интервенцији као средству самоодбране, САД отпочињу рат.

Нови облик сукоба који се појављује у „постхладноратовском периоду” јесте војна интервенција која се декларише као „санкција”, а углавном су је примењивале НАТО и САД кроз претње, уцене и колективно кажњавање народа.

Операција „Трајна слобода”, представља један од облика војне интервенције, која прераста у међународни оружани сукоб.

⁶ Трећа женевска конвенција, члан 13.

Логор Гвантанамо

Првих 20 затвореника који су заробљени у америчкој борби против тероризма, 11. јануара 2002. године, притворено је у затворској јединици Гвантанамо на острву Куба. Овај објект основала је Бушова администрација с намером да држи заточена лица за која се сумња да су повезана са ратом у Авганистану, а затим и у Ираку. Њиме управљају заједничке „Task Force“⁷ САД, а под управом је Министарства одбране САД. Затворска јединица Гвантанамо смештена је у морнаричкој бази у заливу, и састоји се од три логора: кампова „Делта“, „Игуана“ и „Рентген“.⁸

Према коначном извештају који је објавио „Human Rights First“, 3. октобра 2012. године, број затвореника који је прошао кроз Гвантанамо износи 779, а репатрираних или ослобођених кривице је укупно 79. Педесет две земље прихватило је затворенике из Гвантанама, а годишњи трошкови за овај логор износили су 150 милиона долара.⁹

Од 1970. до 1993. године Гвантанамо је коришћен за смештај кубанских избеглица, као и избеглих са Хаитија.

Највећи камп је „Делта“, који обухвата седам јединица, укључујући и камп „Ехо“ и „Игуана“. Саграђен је у априлу 2002. године и представља стални камп где пристижу затвореници који, у зависности од кооперације са затворским властима и процене о њиховој опасности, касније бивају премештени у друге кампове где имају веће погодности и у којима услови нису толико рестриктивни.

Камп „Игуана“ је много мањи, удаљен је око километар од главног комплекса и одређен је као нискобезбедносни камп. Првобитно је био коришћен за смештај малолетних затвореника до 16 година, за које су америчке власти тврдиле да су припадници оружаних снага. Камп је затворен 2004. године када су тројица малолетника послата кући. Касније је, по налогу судије Окружног суда, Министарство одбране САД признало да је у делу кампа за одрасле држало око 20 малолетних затвореника. Камп „Игуана“ је поново отворен 2005. године, те је ту смештено 38 затвореника за које више није било сумње да су „непријатељски борци“ и који су ту смештени на привремени боравак док им се дипломатским напорима не омогући да пронађу дом, изузимајући њихову земљу порекла или САД.

Камп „Рентген“ био је привремен, а затворен је у априлу 2002. године, када су његови затвореници пребачени у камп „Делта“.

Од јануара 2002. до почетка 2012. године од 779 лица која су интернирана у Гвантанаму око 600 лица је пуштено на слободу без подизања оптужнице.

До маја 2011. године било је шест самоубистава затвореника, али се број покушаја драстично разликује у зависности од извора. Тачне податке затворске власти дуго су криле, али је према накнадним извештајима установљено да је 25 затвореника имало око 41 неуспели покушај самоубиства. Професор права Марк Денбеаук са Универзитета у Њу Џерзију који заступа два Тунижана у Гвантанаму тврди да је овај број много већи.

⁷ Task Force – неформацијске јединице које се формирају за извршење конкретне задатке.

⁸ www.politika.rs/rubrike/gvantanamo.

⁹ www.humanrightsfirst.org/report-of-Guantanamo-detainees.

Иако је првобитно замишљен као ад-хок решење, затвор у Гвантанаму, заједно са затвором Абу Граиб у Ираку и базом Баграм у Авганистану, постао је синоним за кршење људских права.¹⁰

Одбијајући притисак група за заштиту људских права и већине европских савезника, амерички секретар за одбрану Доналд Рамсфелд је објавио да 158 заробљеника утамничених у војној бази Гвантанаму на Куби не могу да буду третирани као ратни заробљеници. „Они нису ратни заробљеници. Они то неће ни бити”, рекао је он током своје прве посете америчкој војној бази на југоистоку Кубе.¹¹ Бушова администрација је заробљенике пребачене из Авганистана сврстала у категорију „бораца ван закона”, што значи да су лишени права које им даје Женевска конвенција. Аналитичари кажу да САД одбијају да им дају статус ратних заробљеника, јер желе да имају одрешене руке у њиховом испитивању.

Званичници Стејт департмента истичу да је тадашњи шеф америчке дипломатије Колин Пауел затражио од председника Буша да јавности предочи како администрација поштује Женевску конвенцију коју користи као идеју водилу о томе како се поступа са заробљеницима. Пауел не тражи да заточеници на Куби добију статус ратних заробљеника, кажу званичници, али он верује да је важно да се истакне приврженост САД Женевској конвенцији у случају да амерички војници буду заробљени у неком будућем сукобу.¹²

Као борци ван закона, заточени талибани и припадници Ал-Каиде могу да буду испитивани много детаљније него у случају да уживају статус ратних заробљеника. Уз то, Женевска конвенција налаже њихово пуштање на слободу по престанку непријатељстава. Конвенција из 1949. године одређује да је ратни заробљеник онај ко је у униформи и има војне ознаке, ко отворено носи оружје и бори се за своју државу.

Декларишући их као „борце ван закона”, правдајући се чињеницом да затвореници не испуњавају сва четири услова неопходна за статус „борца”,¹³ америчке власти одбијају да признају овим лицима права која им гарантује Женевска конвенција. Према тврдњама међународне невладине организације „Human Rights Watch”, признање једне владе нема утицаја на одобравање статуса ратног заробљеника. Овај статус се безусловно признаје „припадницима редовних војних снага које се позивају на владу или власти које нису признате од стране која лица држи у заробљеништву”. Другим речима, четири услова одређена чланом 4. Треће женевске конвенције примењују се само на паравојске које дејствују независно од припадника оружаних снага признате или непризнате владе. Према томе, била влада призната или не, припадници њених оружаних снага имају право на статус ратних заробљеника, иако нису испуњена сва четири услова које прописују Женевска конвенција,¹⁴ што САД упорно одбијају.

¹⁰ www.politika.rs/deset/godina/torture/u/gvantanamu

¹¹ [www.vreme.com/ Donald Ramsfeld](http://www.vreme.com/Donald/Ramsfeld)

¹² www.vreme.com/rewiev

¹³ Услови под којима неко лице постаје ратни заробљеник су: 1. да се налазе под одговорном командом; 2. да носе утврђени знак распознавања; 3. да јавно носе оружје; 4. да поштују међународно хуманитарно право.

¹⁴ „Како право штити у рату?”, Марко Сасоли, Антоан Бувије, стр. 140.

Тортура и кршење основних људских права

Јединственост Гвантанама није у томе што је база далеко, што се налази на острву око којег пливају ајкуле, већ у томе што лежи ван домашаја јурисдикције америчких судова. Куба оспорава америчко власништво над базом, мада кубанске власти (расположене за сарадњу) нису дигле глас због доласка заточеника на своје острво.

Група америчких активиста за заштиту људских права поднела је тужбу Федералном суду САД због избора места заточења, али ће по свој прилици бити одбијени. Суштина је, како примећује лондонски „Економист“, у томе што ће у бази на Куби заточеници бити тачно тамо где амерички званичници хоће да они буду – у правној празнини.

Према речима некадашњег министра одбране Доналда Рамсфелда: „Ал-Каида није држава. Заробљеници нису имали оружје, ни униформе ни ознаке.“ Рамсфелд тврди да се у логору с њима проступа „хумано, у складу са Женевском конвенцијом“. Међутим, према наводима светских медија, као и многобројних међународних организација које се баве заштитом људских права, у Гвантанаму су на монструозан начин кршена основна људска права. Технике и методе мучења којима су затвореници били излагани током дужег периода изазвале су бројне трауматске последице, како физичке, тако и психичке природе.

Неке од метода које се наводе у истраживању професора Метина Басоглу са Института за психијатрију у Лондону узроковале су трајна физичка и психичка оштећења затвореника. Током студије није било могуће истражити релативни утицај појединачних стресора, пошто се у условима заточеништва и испитивања стресори појављују истовремено и у групама. Закључак студије јесте да се агресивне технике испитивања или процедуре затварања, које укључују негирање основних потреба, излагање тешким временским условима, форсирање стресних телесних положаја, навлачење вреће преко главе или повезивање очију, изолацију, ограничавање покрета, скидање до гола, претње, понижавање и друге психолошке манипулације које доводе до осећаја тескобе, страха и беспомоћности код затвореника, не разликују много од физичког мучења када су у питању степени менталне патње коју проузрокују, темељни механизми трауматског стреса и њихов дуготрајни трауматски утицај. Такви стресори задовољавају критеријум „тешке менталне патње“, која је суштинска за дефинисање мучења у међународном праву.

Осим тога, ови резултати не подржавају дистинкцију између мучења и других окрутних, нехуманих и понижавајућих третмана у Конвенцији против мучења и других окрутних, нехуманих и понижавајућих третмана или кажњавања. Иако ова конвенција забрањује обе врсте третмана, таква дистинкција, ипак, подржава погрешну претпоставку да окрутан, нехуман и понижавајући третман затвореника узрокује мање патње од физичког мучења и да је, према томе, дозвољен у изванредним околностима. Међутим, пошто је доказано да ове процедуре и методе заиста спадају у мучење, оне треба да буду забрањене у оквирима међународног права.

Други важан закључак студије јесте да понижавање и напади на лични интегритет, културне вредности, морал и религијска веровања доводе до осећаја беспомоћности код појединца у заточеништву, јер појединац није у могућности да одговори на такав понижавајући третман. Докази показују да на физичке и психо-

лошке претње животиње и људи одговарају бесом, непријатељством и агресивношћу, а сведочења неких мучених особа указују на то да могућност изражавања беса или непријатељства према мучитељима умањује осећај патње током самог мучења. Према томе, манипулације којима је циљ да уклоне сваки осећај контроле над ситуацијом код затвореника могу проузроковати изразито снажне трауматске последице, чак и када не укључују физичко мучење.¹⁵

Према наводима покрета за заштиту људских права Amnesty International, приликом испитивања затвореника коришћене су бруталне и нехумане методе које не само да крше основна права човека, него омаловажавају и дехуманизују људско биће. Само неке од техника које су примењиване јесу брутално физичко насиље, везивање затвореника тако што им се конопцем привезу руке за зглобове и остављање у неприродном положају сатима уз пуштање гласне музике која утиче на свест и психу човека, излагање неприлагођеним, изузетно високим или ниским температурама, лишавање хране и питке воде и слично.

Документарни филм „The Road to Guantanamo” (2006. године) веродостојно приказује мукотрпан боравак затвореника од тренутка када су интернирани. Многи од људи који су завршили у Гвантанаму одведени су под претпоставком да су припадници терористичких организација, без основаних сумњи у њихово стварно деловање. Ти људи су се нашли на „погрешном месту, у погрешно време”. Одвођени су у Гвантанаму углавном преко Авганистана, тако што су депортовани са везаним удовима, са црним капуљачама на глави и смештани у ћелије на отвореном простору, изложени смрзавању, изгладњивању и премлаћивању. Такође, затворски стражари забрањивали су им да исповедају своју веру под претњом оружјем, Услед недостатка доказа, неки од затвореника су пуштени без икаквог образложења и обештећења. Иако је по свим законима обавезно извођење пред суд, било да је у питању војни или цивилни суд, затворске власти су самостално спроводиле испитивање без прослеђивања случајева надлежним органима.

Међуамеричка комисија за људска права одлучила је да упути захтев америчким властима за покретање хитних мера којима би се установио правни статус затвореника у Гвантанаму. Комисија, на основу члана 106. Повеље Организације Америчких Држава, има кључну улогу у разматрању ових питања.¹⁶

Комисија је била замољена да посвети изузетну пажњу поштовању чланова Америчке декларације:

1. право на живот,
2. право једнакости пред законом,
3. право на слободу вероисповести,
4. право на слободу мишљења,
5. право на праведан поступак и
6. право на редован спор.

Као релевантно право узето је међународно хуманитарно право, као и међународно право људских права. У ситуацији када се мере међународног хуманитарног права не примењују, основна људска права се не могу занемарити, јер су релевантна за све ситуације у време мира и у рату.

¹⁵ <http://archpsyc.ama-assn.org/>- Americki arhivi opste psihijatrije.

¹⁶ „Како право штити у рату?”, Марко Сасоли, Антоан Бувије, стр. 158.

Према подацима до којих је Комисија дошла правни статус ових затвореника није јасно дефинисан. Сједињене Државе одбијају да овим лицима признају статус „ратних заробљеника“, тако да није решено питање да ли су Женевске конвенције примењиве и у којој мери на затворенике. У складу са претходним разматрањима Комисија сматра да су заштитне мере потребне да би се јасно утврдио статус сваког затвореника и да би они имали гаранције које одговарају таквом статусу, као и то да ни у којој мери не би смеле да буду мање од минималних норми права која се не могу ускратити. На овај захтев Комисије САД су одговориле да је то непотребно, јер је правни статус ових лица јасан, да они нису „ратни заробљеници“, јер не одговарају критеријумима који се примењују на редовне борце. У САД тврде да затвореници нису изложени „озбиљној опасности“ и да се Женевске конвенције поштују.¹⁷

Међутим, поставља се питање, уколико су наводи америчке владе тачни, те уколико се поступа према Женевским конвенцијама, како оправдати чињеницу да је велики број информација који је процурио у медије, са наводима о кршењу права затвореника у Гвантанаму, уопште доспео у јавност? Уколико ти наводи нису тачни и поступа се по међународним правним начелима, зашто нема аргумената који би о томе сведочили?

Наиме, један од најгласнијих противника Гвантанама био је „Викиликс“ и њихов представник Џулијан Асанж, који је дошао до великог броја тајних података Пентагона, и објавио у пар наврата информације које веродостојно сведоче о тортури у америчком затвору.

Према наводима ове организације, „америчка влада не признаје овим људима статус ратног заробљеника, услед чињенице да нису униформисана лица, а сама чињеница да је затворска јединица Гвантанамо смештена на територији која није америчко тло, те самим тим затвореници не подлежу Уставу САД, а како немају статус 'ратног заробљеника', не подлежу ни Трећој женевској конвенцији о заштити ратних заробљеника, те се самим тим налазе у правном вакууму.“

Самим тим што су у статусу „илегалних бораца“, у затвору могу да бораве неограничено дуго, а званичници CIA¹⁸ су од почетка дозволили да се на њима примењују „специјалне технике испитивања“, као што су ускраћивање сна, држање без одеће на неодређено време, потапање у воду док се скоро не удаве, ударање у зидове, вишедневно везивање лисицама за плафон, затварање у тесне кутије, присилно давање наркотика и лекова.

Процурели документи потврђују оно што је већ било у јавном оптицају, тортуру приликом саслушавања и чињеницу да су у неограниченом притвору, како поборници џихада, тако и неки који нису сарадници Ал-Каиде. У затвору су само због чињенице да су се нашли на погрешном месту у погрешно време.¹⁹ Међу њима се нашао и један 89-годишњи Авганистанац, који је, како показује његов досије, пет месеци саслушаван, упркос чињеници да му је очигледно узнапредовала деменција. Ухапшен је због тога што је у близини његове куће пронађен телефонски именик у којем су се нашао имена неких талибанских вођа, да би се на крају испоставило да затвореник не зна ни како се рукује телефоном.

¹⁷ „Како право штити у рату?“, Марко Сасоли, Антоан Бувије, стр. 158.

¹⁸ CIA – Central Information Agency (америчка централна обавештајна агенција).

¹⁹ www.politika.rs/rubrike/svet/gvantanamo

Данас, 14 година од оснивања, у Гвантанаму се налази још 80²⁰ заточеника који су ранжирани као „високо ризични“, што значи да могу да буду претња Сједињеним Државама и савезницима ако би били пуштени без „адекватне рехабилитације и надзора“, а њихова кривица нигде није доказана.

Бројна су сведочанства о мучењима, самоубиствима и штрајковима глађу, али то није помогло да се Гвантанаму затвори. У затвору је данас и 15 затвореника који су ослобођени, али немају где да оду. Томас Вилнер, адвокат који је заступао затворенике у Гвантанаму, каже да више од половине људи који се још налазе у том затвору имају услов за пуштање на слободу. Много је невиних који су провели године у Гвантанаму и касније пуштени, без икаквог извињења или накнаде.

Активисти за људска права протестовали су испред Беле куће на десетогодишњицу примања првих затвореника, захтевајући затварање Гвантанаме.

Врховни суд је у случају Салим Ахмед Хамдан против Рамсфелда, 2004. године, установио да ни припадницима Ал-Каиде ни Талибанима није неопходно да им се одобри статус „борца“, али да Женевске конвенције морају минимално да се поштују. Врховни суд је навео да Женевске конвенције, преваходно Трећа, и члан 3. Четврте женевске конвенције, захтева хуман третман који се односи на све затворенике у рату против тероризма.

Нажалост, и поред многобројних обећања председника САД Барака Обаме да ће Гвантанаму бити затворен, то се још није десило.

Међународно право

У априлу 2004. године кубански дипломата поднео је у УН предлог резолуције за истрагу о затвору Гвантанаму. У мају 2007. године специјални извештач УН о људским правима у борби против тероризма објавио је прелиминарни извештај УН о људским правима. Извештај наводи да су САД прекршиле међународно право, посебно Међународни пакт о грађанским и политичким правима.

Међународни комитет црвеног крста је у својим извештајима навео да „свака особа, која се нађе у непријатељским рукама мора имати одређени статус. То може бити или ратни заробљеник, те га као таквог штити Трећа женевска конвенција, или цивил те га штити Четврта женевска конвенција или пак члан медицинског особља оружаних снага те га као таквог штити Прва женевска конвенција. Дакле, нико не може потпасти у непријатељске руке ‘ван закона’ нити може имати неки средњи положај који не потпада ни под какву заштиту међународних правних аката.”

Дакле, уколико затвореници нису добили статус „ратног заробљеника“ требало би се придржавати Четврте женевске конвенције која, за разлику од Треће која се стриктно бави ратним заробљеницима, бави и заштитом грађана у току оружаних сукоба.

Закључак

Многобројни подаци верно сведоче о томе да једна од земаља која пропагира демократију, људска права, слободе и равноправност у сваком погледу безобзирно игнорише све међународне правне акте и оглушава се о све законе.

²⁰ <http://www.closeguantanamo.org/Prisoners>

Амерички председник Барак Обама и његова администрација су низом бирократских одлука, као што је закон који је изгласан 2011. године у Сенату САД, којим је америчким цивилним судовима забрањено да суде за дела тероризама затвореницима из Гвантанама, одложили брзо затварање озлоглашеног затвора за које се Обама залагао од своје прве председничке кампање.

Многобројна питања остаће без одговора, а лица која су без икакве основане сумње боравила у Гвантанаму и претрпела тортуру која ће заувек оставити последице по њихово здравље немају коме да се жале нити траже одштету. Да ли су САД на овај начин испровоцирале међународне терористичке организације које сигурно неће остати равнодушне према овом „случају“ остаје да се види. Нажалост, догађаји из Брисела и Париза током 2016. године показују да су терористичке хелије веома активне и опасне по колективну безбедност.

Једно је ипак сигурно, имиџ демократске, либералне земље која представља синоним за „благостање“ и „владавину права“, овим инцидентом озбиљно је доведен у питање, посебно узимајући у обзир да су затвореници у Гвантанаму, де факто, ратни заробљеници, те да САД очигледно нису поштовале Женевске конвенције.

Борци за људска права тврде да разлога за одлагање затварања Гвантанама нема. Да ли ће и када бити затворен још увек се не зна.

Литература

[1] Марко Сасоли, Антоан Бувије: *Како право штити у рату?*, Међународни комитет Црвеног крста, Београд, 2003.

[2] *Случајеви и документа Међународног комитета Црвеног крста, 1999. до 2003.* Међународни комитет Црвеног крста, Београд, 2003.

[3] Смиља Аврамов, Миленко Креца: *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд, 2001.

[4] Весна Кнежевић Предић, Жељко Лежаја: *Извори међународног хуманитарног права*, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Регионална делегација Међународног комитета Црвеног крста, Београд, 2007.

[5] Женевске конвенције I, II, III и IV и Допунски протоколи уз женевске конвенције I и II.

[6] [www.icrc.org/ files/comitee against torture](http://www.icrc.org/files/comitee%20against%20torture)

[7] [www.amnesty.org.uk/our work/Guantanamo](http://www.amnesty.org.uk/our%20work/Guantanamo)

[8] [www.politika.rs/deset godina toruture u Gvantanamu](http://www.politika.rs/deset%20godina%20toruture%20u%20Gvantanamu)

[9] [www.vreme.com/view/ratnici izvan zakona](http://www.vreme.com/view/ratnici%20izvan%20zakona)

[10] [www.archpsyc.ana-assu.org /Arhices of Generala psychiatry](http://www.archpsyc.ana-assu.org/Arhives%20of%20Generala%20psychiatry)

[11] [www.humanrightsfirst.org/Report of Guantanamo detainees](http://www.humanrightsfirst.org/Report%20of%20Guantanamo%20detainees)

[12] <http://www.closeguantanamo.org/Prisoners>

[13] „The road to Guantanamo”, Documentary film, directed by Michael Winterbottom and Mat Whitecross, 2006.